

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Ryska nobelpriskandidater i Svenska Akademiens arkiv 1914–1937

AV INGRID MAIER OCH TATJANA MARTJENKO

1. Inledning: Nobelpriset utan Tolstoj och den ryska litteraturen utan Nobelpris

År 2001 delades Nobelpriset ut för hundrade gången. Att det är Svenska Akademien – arton författare och kulturpersonligheter, valda för livstid – som fattar det årliga beslutet om utdelningen av Nobelpriset i litteratur är ett välkänt faktum för en svensk publik. Något mindre känt är hur beredningen av beslutet går till.¹ Svenska Akademiens Nobelkommitté – fem ledamöter som utses av Akademien inom dess egen krets (i fortsättningen kallad "Nobelkommittén") – leder utredningsarbetet kring de föreslagna kandidaterna: de inkomna expertutlåtandena diskuteras, och kommittén rangordnar kandidaterna i ett utlåtande. I början på seklet stod Nobelinstitutets medlemmar² för expertutlåtandena över de föreslagna kandidaterna, medan Svenska Akademien nuförtiden begär in sådana utlåtanden från olika specialister, inte nödvändigtvis bara svenska. Akademien kan i sitt slutgiltiga beslut gå emot kommitténs rekommendationer, vilket ibland har förekommit (i synnerhet när själva kommittén har varit splittrad), men oftast utses nobelpristagarna i enlighet med kommitténs förslag.

Beslutsunderlagen – som förvaras i Svenska Akademiens arkiv – blir tillgängliga för allmänheten efter 50 år. Det är lätt att förstå varför Svenska Akademiens Nobelkommittés verksamhet hålls hemlig: dess medlemmar måste varje år utse en (eventuellt två) pristagare bland något hundratal föreslagna kandidater. Dessa akademiledamöter får ett oerhört stort antal brev som stöttar någon av kandidaterna, från olika grupper ur den humanistiska eliten både inom och utom Sverige; på det viset utsätts de för ett visst mer eller mindre öppet tryck. Eftersom det är praktiskt taget uteslutet att tillförlitlig information om diskussionernas gång läcker ut till allmänheten är det nästan ofrånkomligt att det sprider sig en mängd okontrollerade och t. o. m. helt felaktiga ryken.

Under 1900-talets sista årtionden blev arkivmaterialet över turerna kring de ryska författare som nominerats under perioden 1920–1930 tillgängligt för den internationella forskningen av två anledningar: dels har det förflutit mer än 50 år sedan Nobelpriset tilldelades Bunin som första ryska författare; dels har västliga biblio-

tek och arkiv blivit tillgängliga för forskare från Ryssland. Dessa papper som legat orörda i Nobelbibliotekets mappar – rekommendationsbrev; expertutlåtanden av specialister i slavisk litteratur; Nobelkommitténs årliga sammanfattningar över var och en av de föreslagna kandidaterna – öppnar hittills okända aspekter på den ryska litteraturhistorien och vittnesmål om dess mottagande i Väst.³

Under 1900-talet har många nationella litteraturer känt sig orättvist behandlade av Svenska Akademien; även ryssarna har ibland höjt kritiska röster mot Akademiens val av pristagare. Så har akademiledamöterna i Stockholm under flera år i följd, från 1902 till 1905, envist motsatt sig att Lev Tolstoj skulle få priset – och därmed försummat en unik chans att öka utmärkelsens renommé redan från första början. Under de följande årtionena har ryska humanister och svenska professorer, men även världsberömda personligheter såsom nobelpristagarna Romain Rolland och Thomas Mann vänt sig till ”de aderton” med förslag på representanter för den ryska litteraturen. Under dessa år nominerades bl. a. Dmitrij Merezjkovskij⁴ (1914, 1915, 1930–1937), Maksim Gorkij (1918, 1923, 1928, 1930), Ivan Bunin (1923, 1930–1933), Konstantin Balmont (1923), Petr Krasnov (1926) och Ivan Sjmeljov (1931, 1932). Men det skulle dröja ända till 1933 innan Ivan Bunin som första ryska författare tilldelades Nobelpriset i litteratur. Idag verkar det kanske obegripligt att den litterära utmärkelsen gick just till Bunin, en författare vars namn (trots Nobelpriset!) utanför Ryssland framför allt är känt bland russister och litteraturvetare. Varför premierades inte t. ex. Tolstoj?⁵ Eller Merezjkovskij, en på sin tid internationellt mycket berömd författare? Eller Gorkij, som än idag är ett stort namn i världslitteraturen? Arkivmaterialet, i synnerhet expertutlåtandena om de föreslagna ryska kandidaterna, kan ge oss svar på dessa frågor. Vår undersökning blir sålunda samtidigt en fallstudie över den roll som Nobelinstitutets litterära experter har spelat i samband med Bunins Nobelpris.

2. Ryssland före revolutionen:

Merezjkovskijs historiska profetior i svenska ögon

När den ryske akademiledamoten N.A. Kotljarevskij för första gången lanserade kritikern, diktaren och författaren av historiska romaner Dmitrij Merezjkovskij som kandidat för Nobelpriset, var denne redan välkänd i hela Europa, tack vare ett stort antal översättningar. Traditionsenligt vände sig Nobelkommittén till Alfred Jensen, den store specialisten på slavisk litteratur och medlem av Svenska Akademiens Nobelinstitut, för ett expertutlåtande över denna ryska författare. Jensen försvarade alltid hängivet och entusiastiskt den tjeckiska och den polska litteraturens intressen, medan han i Tolstojs fall med sitt rätt kritiska utlåtande år 1902 snarast hade rättfärdigat Akademiens redan från början avböjande hållning.

I sitt omfattande utlåtande över Merezjkovskij behandlar A. Jensen i första hand den historisk-filosofiska trilogin *Kristus och Antikrist*. Hans omdöme är övervägande positivt: "Här är ett oerhördt material af historiskt vetande, bearbetadt af en psykologisk konstnär; det står glans öfver denna gigantiska världstrilogi".⁶ Men recensenten är inte lika förtjust i alla tre delarna: han är full av beundran för trilogins första del, *Gudarnas död. Julianus avfällingen*; än mera för berättelsen om Leonardo da Vinci i andra delen, *Gudarnas uppståndelse* ("den bästa karaktäristiken i vitter form af Leonardo har gjorts af en ryss"). Men när han börjar skriva om trilogins sista del, romanen *Antikrist* (som handlar om Tsar Peter den Store och hans son Alexej), visar han knappast någon entusiasm. Trilogins grundidé övertygar den sakkunnige enbart så länge som romanen utspelar sig under antiken och renässansen. När Merezjkovskij däremot drar paralleller och gör jämförelser med Ryssland förklarar Jensen att författaren "har uppställt ett i själfva verket olösligt problem. Något världshistoriskt, logiskt samband mellan antiken och renässansen å ena sidan samt tsar Peters brutala reformansatser å den andra finnes icke".⁸

När Jensen ska bedöma författarens verk måste han oundvikligen ägna sig åt nyckelfiguerna i den ryska historien (såsom Peter den Store) och litteraturen (Lev Tolstoj); han måste till och med beröra frågan om den med första världskriget antågande revolutionen – och över vart och ett av dessa motsägelsefulla problem uttalar sig Jensen med den orubbliga säkerheten hos en person som inte begriper särskilt mycket om det land, vars litteratur han ombetts att bedöma såsom expert. Peters reformer betraktar han som ytliga: "Tsarens reformarbete, som för resten förberedts af hans företrädare, afsåg närmast det praktiskt gagneliga och gick blott på ytan, men innebar ingen egentlig omgestaltning af det religiösa och andliga lifvet öfverhufvud",⁹ Tolstojs epos *Krig och fred* avfärdar han i förbifarten som en "på verkligt historiskt förstående totalt blottad[e] framställning".¹⁰ För övrigt karakteriseras Tolstojs författarskap i sin helhet som ohistoriskt: "Med sin totala brist på historiskt förstående (t. ex. i den löjligt småaktiga och vrånga bilden af Napoleon i 'Krig och fred') rubbade Tolstoj det inre sambandet i utvecklingen och insåg icke, att hedendomen i sin sista och högsta yttring, hellenismen, icke för evigt strider mot kristendomen, utan fastmer förmedlar öfvergången till kristendomen. Tolstoj trodde hvarken på Gud eller på världsfrälsaren Kristus eller på Jesus, den visaste och rättrådigaste bland alla människor. Genom att moralen skildes från religionen, stelnade ock moralen i Tolstojs hand, så att till slut intet af kristendomen blef kvar."¹¹ Ryssland i seklets början bedöms av recensenten lugnt på följande sätt (med Merezjkovskijs *Borgare och plebejer* och *Det sjukliga Ryssland* som stöd): "I Ryssland kan man knappt tala om en djupgående revolution, utan på sin höjd om ett 'evigt myteri af eviga trälar'".¹²

Oavsett den stora spännvidden i den uttalade uppfattningen om Merezjkovskij

– som sträcker sig från panegyrik till rätt kritiska synpunkter – är Jensen uppenbarligen i skrivandets ögonblick benägen att rekommendera denna författare som nobelpristagare. Det framgår tydligt ur slutklämmen i första delen av hans omfångrika utlåtande (om de historiska romanerna), där han eftertryckligt råder Nobelkommitténs medlemmar att allvarligt behandla Merezjkovskijs monumentala verk ”på grund af dess konstnärliga framställning, dess universella innehåll och dess idealistiska syfte”.¹³ Jensen kände väl till genren: denna rekommendation motsvarar ganska väl ordalydelsen i Alfred Nobels testamente.

Nobelkommitténs slutliga ställningstagande från år 1914 om denna författare slår fast: ”Det kan ej nekas, att Merezjkovskij är en begåfvad författare med mycken beläsenhet och bildning. Hans stil är ofta fångslande, i synnerhet i hans romaner, mindre i hans afhandlingsprosa, som lider af för stor bredd, och mångahanda upp-
repningar. Hans poetiska alster äro i formellt afseende behagliga, men röja knappast någon varmare känsla eller något djupare innehåll. I hans romaner blandas ofta historia och dikt på ett förvirradt sätt, och de lida framför allt af ett begär att konstruera innehåll och framställning efter förutfattade teorier eller, rättare sagdt, fantastier. Han har mer och mer utbildat ett slags apokalyptisk världsåskådning, som syftar åt Rysslands upphöjelse till mänsklighetens och religionslivets frälsande makt, ungefär i samma anda som hos slavofilerna och Dostoevskij. Öfverhuvud är hans originalitet mera sökt än verkligen inneboende eller funnen. Med all aktning för hans ifver och flit har man svårt att betrakta honom såsom förtjänt af ett Nobelpris.”¹⁴ Jensens positiva omdöme, t. ex. ”det står glans över denna gigantiska världstrilogi”, återspeglas inte alls i kommitténs utlåtande – akademiledamöterna har tydligen skaffat sig en oberoende uppfattning, vilket de kunde göra tack vare översättningar till tyska och även till svenska. (Trilogin *Kristus och Antikrist* hade kommit ut i svensk översättning mellan 1902 och 1905.) – För övrigt beslutades det år 1914 att över huvud taget inte utdela något Nobelpris.

Året därpå, när Merezjkovskij på nytt hade nominerats (den här gången av diktaren och akademiledamoten Karl Alfred Melin), skriver Jensen ytterligare några sidor, men den här gången utan någon som helst entusiasm – experten är tydligen numera övertygad om Nobelkommitténs avvisande hållning gentemot denna författare och satsar nu sina lovord uteslutande på Bunin, som vi snart kommer att se. Merezjkovskijs meriter som tänkare och psykolog förefaller Jensen nu inte längre utmärkta, och även hans konstnärliga förtjänster bedöms återhållsamt: ”[H]ans förtjänst synes mig dock närmast vara den beläste, skicklige ’regissörens’, med hopande af detaljer, citat och rena afskrifter, som skymma de väsentliga dragen [...] Det synes mig dock ligga något virrigt i hans försök att sammansmälta antik skönhetskult, nietscheanism och orthodox mystik, och jag kan ej värja mig för intrycket, att

han stundom låter förleda sig af frasens och slagordets makt och att han leker med vissa favoritbegrepp.”¹⁵

Förvånansvärd är inte i första hand den fräna bedömningen, som befordrar Merezjkovskij från den allvarlige kandidaten på priset han hade varit 1914 till raden av de kroniska förlorarna från och med 1915. Det är något annat som förbryllar ännu mera: när Jensen går igenom namnen på slaviska författare som i hans mening förtjänar Nobelpriset nämner han i första hand – Lev Tolstoj! Men den under tiden avlidne ”store romanförfattaren” är ”redan ur täflingsleken”, försäger sig Jensen och avslöjar därmed för framtida arkivforskare det ’stora spelets’ atmosfär, som omger Svenska Akademiens årliga val och som låter honom själv framstå i ett föga fördelaktigt ljus.

I Nobelkommitténs slututlåtande sägs om Merezjkovskij att hans ”vidlyftiga skrifter [...] på originalspråket hittills fylla 17 band. Dess mindre skäl har jag för de starka loford, som tidigare kommit honom till del inom och utom hans land, men som numera synas från annat slaviskt håll ha börjat inskränkas”.¹⁶ Till nobelpristagare år 1915 utsågs fransmannen Romain Rolland, och Merezjkovskij kom att försvinna från listan av kandidater för exakt 15 år.

Men några år senare hade fl. doktor HC Alfred Jensen tydligen ändrat sin uppfattning om denne ryske författare. När han år 1918 ombetts att yttra sig om Maksim Gorkijs författarskap, avslutade han sitt kortfattade utlåtande om en av nyckelfiguerna i 1900-talets litteratur med ett oväntat avsnitt: ”Då detta tillfälle – d. v. s. inlämnandet av speciellt infordrade utlåtanden – är det enda på året, då jag som medlem av Nobelinstitutet träder i något slags förbindelse med Svenska Akademien och dess Nobelkommitté, kan jag, ehuru oombedd, ej underlåta att uttrycka mitt beklagande över att 1918 års förslagslista i fråga om ryska författare upptager Maxim Gorkij, under det att D. S. Merežkovskij saknas”.¹⁷ Han förstår antagligen att detta skulle komma något oväntat för de aktningvärda akademiledamöterna och försöker därför hitta tunga argument för att rättfärdiga sitt eget vankelmod: ”Det är egentligen mot hans s. k. religionsfilosofi (den jag för resten föga begriper!) som jag har uttalat mina betänkligheter [...] Merezjkovskijs litterära livsgärning, som bildningssträvande östslav, som psykologisk kritiker och som författare av den världshistoriska trilogin skall för alltid bevara hans namn, oavsett ett Nobelpris.”

3. Litteratur och politik:

varför kommunisten Gorkij inte blev nobelpristagare

Angående Gorkij anför den oförutsägbara litteraturexperten följande: ”Om Maxim Gorkij för 10–15 år sedan hade blivit föreslagen till det litterära Nobelpriset, skulle jag för min ringa del – om det eljes intresserar någon att höra min mening – ha an-

sett detta mycket naturligt och ganska beaktansvärt.”¹⁸ (Här kan man inte låta bli att inom parentes tvivla över expertens ärlighet: precis vid denna tidpunkt hade han uttalat sig mycket kritiskt om Tolstojs livsåskådning; skulle han då verkligen ha glatts över en utmärkelse för Gorkij, som besjöng den annalkande stormen?) Jensen fortsätter: ”Men att år 1918 för första gången presentera Gorkij för Svenska Akademien som priskandidat – därtill kräves en viss naivitet i förening med stor okunnighet om Gorkijs litterära utveckling och nuvarande ställning i den ryska vitterheten.”

I sitt expertutlåtande betonar Jensen ideligen den unge Gorkijs talang och berömmelse: ”Maksim Gorkij verkade vid sitt första framträdande i den ryska litteraturen som en ny uppenbarelse. Man hade länge sedan fått nog av Turgenjevs och Gontjarovs ’överflödiga människor’, man hade tröttnat på Tolstojs moralpredikningar och ’icke-mot-stånd mot det onda’, och huru talangfull den tidigt bortgångne Čechov än var, förmådde hans tungsinta, gråa skildringskonst ej skingra den dåsiga stiltje, som i slutet av det förra århundradet utbredd sig över den ryska vitterheten. Där behövdes luft och sol, levnadslust och handlingsmod. Och detta kom med Gorkij”.¹⁹ Experten är rätt grundlig i sin analys, han berör alla genrer i den ryska författarens verk, pekar på hans starka och svaga sidor. Till de viktigaste konstnärliga meriterna räknar Jensen Gorkijs berättelser och skisser; han uppskattar Gorkij inte i första hand som en framstående romanförfattare – bland hans romaner framhäver han enbart *En moder*, såväl i konstnärligt hänseende som, i synnerhet, för att den är ”en vacker hyllning åt den uppoffrande moderskärleken”.²⁰ I Jensens ögon är Gorkij också en svag dramaförfattare: framgången för hans pjäser går enligt den svenske slavisten framför allt på regissören Stanislavskijs konto. Så skriver han om pjäserna *Natthärbärgat* (här kallat *Nattasylen*) och *Småborgare*: ”Att dessa båda stycken ha vunnit europeisk ryktbarhet (’Nattasylen’ har längre stått på repertoaren i Berlin), kommer sig väl närmast därav att de fingo en utomordentligt lyckad iscensättning på Stanislavskijs utmärkta teater i Ryssland”.²¹ Kritiken mot de nyare pjäserna är ännu hårdare: ”Däremot ha Gorkijs senaste dramatiska alster Sommargäster (’Dačniki’) och Solens barn (Deti solnca) 1905 knappt fått ens en succès littéraire – och äro numer totalt glömda.” Ur utlåtandet framgår att Jensen bara har andrahandskunskaper om *Min barndom*, första delen av Gorkijs självbiografi. Naturligtvis skriver han det inte explicit, men hans ytliga behandling av detta verk – utan att nämna en enda tydlig bild, en enda figur – gör det mer än bara sannolikt att han inte brytt sig om att själv läsa *Min barndom*, som vid denna tidpunkt redan hade nått stor internationell framgång.

Nobelkommittén begränsar sig i sitt slututlåtande från 1918 (undertecknat av ordföranden Harald Hjärne) till följande, absolut enhälliga lakoniska yttrande: ”Maksim Gorkij (N:o 3), om hvilken likaledes Dr Jensen uttalat sig, kan väl betrak-

tas som ett oförnekligt natursnille, men hans anarkistiska och ofta rent af råa författarskap faller helt visst icke inom Nobelprisets ram.”²² Detta avslag är föga förvånansvärt under en period när Akademien fortfarande tolkar Nobels testamente på det ursprungliga sättet, med stöd i den idealistiska filosofin (jämför not 5). – Inget Nobelpris i litteratur delades förresten ut det året, första världskrigets sista år.

År 1919 – när det inte fanns några ryska författare bland de föreslagna – passade den ständige sakkunnige på att smuggla in några ord om dem i sitt utlåtande över den polske författaren W.S. Reymont (1924 års nobelpristagare). Den försenade och inte riktigt lägliga repliken hade förorsakats genom en anmärkning av bibliotekarien på Nobelbiblioteket angående några verk av Gorkij som hade kommit ut efter revolutionen och inte beaktats i utlåtandet året innan. Jensen skyndade sig framför allt att understryka att ”Gorkij [står] i bolsjevismens tjänst”.²³ Nu hade Alfred Nobel visserligen inte skrivit något om pristagarnas politiska hemvist, men denna brist reparerades med stor framgång av de svenska akademiledamöterna och Nobelkommitténs sakkunniga. Jensen definierar Gorkij som ”en tvetydig kulturpolitisk personlighet” och ”en så mattad, längesedan utkramad författare”,²⁴ som ingalunda kan göra anspråk på ett Nobelpris. Recensenten gladdes uppenbarligen inte över att en svensk professor i nordiska språk (B. Hesselman) hade föreslagit Gorkij, medan ”från listan en rysk författare tycks ha blivit avförd, vilken dock är Gorkij så ofantligt överlägsen. Jag menar Merezjkovskij [Jensens understrykning; IM/TM], skaparen av den glansfulla världstrilogien, en av Rysslands ypperste litteraturessayister, den klassiska bildningens förkämpe i det barbariska östern, den visserligen icke betydande, men förnäme, kulturelle poeten i Pusjkins skola och den religiöse sjarren av det ’anryckande pöbelvälde’.”²⁵ Naturligtvis förblev dessa senkomna lovord utan konsekvenser för Merezjkovskijs del; Nobelkommittén hade redan avskrivit honom, på grundval av Jensens tidigare expertutlåtanden. För experten själv – som avled 1921 – skulle de förbli hans sista kommentar angående den ryska litteraturen.

Jensens efterträdare som Nobelkommitténs expert, Anton Karlgren – sedan 1923 slavistikprofessor i Köpenhamn, i Sverige dock mera känd som journalist²⁶ – är väl bekant med livet i Ryssland, där han har bott under några år. När Romain Rolland år 1923 föreslagit Maksim Gorkij, Ivan Bunin och – helt oväntat för alla – den symbolistiske diktaren Konstantin Balmont, skriver den nye slavistexperten omfattande essäer över alla dessa tre företrädare för den ryska litteraturen. Balmont avvisas såsom en klart opassande kandidat både av den sakkunnige och Nobelkommittén och skulle aldrig mer figurera bland pretendenterna till den prestigefyllda utmärkelsen.

Gorkijs verk behandlas inte särskilt utförligt av Karlgren, som i stället hänvisar till sin föregångares arbete. Det är helt tydligt från första början att Gorkij inte tillhör

Karlgrens favoritförfattare. Några positiva ord skriver han dock om *Min barndom*, som ju nästan helt förbigåtts av Jensen, men som R. Rolland hade nämnt i sitt förslag (vid sidan av Gorkijs memoarer över Tolstoj, Andreev och Korolenko): "[V]id skildringen av sin ungdomstid återfår Gorkij den friskhet, den naturlighet, den inspiration, som alla hans senare arbeten i så hög grad saknat – allt egenskaper, som göra dessa dagboksblad till en liten oas i den sterila öken, som Gorkijs författarskap alltsedan 1905 utgör".²⁷ Och vidare: "När han nu framträder är det uteslutande i den roll, i vilken han hela sitt liv gjort en så bedrövlig figur – den roll som han en gång till obotlig olycka för författaren Gorkij åtog sig, därmed åsamkande den ryska litteraturen en ytterst beklaglig förlust – rollen som politiker". Men mest av allt berörs den sakkunnige av den dom som författaren Gorkij faller över sitt eget land, sitt eget folk, när han jämför bolsjevismen med en hästkur: "Det är en hästkur: kanhända patienten dör och i så fall förtjänar han inte bättre; en liten elit kommer kanhända att gå igenom – och ur den kommer ett nytt, härdat, i sin egoism starkt Ryssland att framgå."²⁸ Karlgren fortsätter: "Man hör i författarens röst icke en nyans av den brinnande kärlek till fosterlandet, som vibrerade i den unge Gorkijs temperamentsfulla utbrott mot den loja samtiden och som gick som en varm underström genom hans visserligen banala skildringar från det efter förra revolutionen vaknande landet. 'En kärleksfull man med flammande hjärta' – så presenterade sig Gorkij själv i ett av sina tidigaste verk – nu slår en isande kyla en tillmötes från varje rad han skriver. Och därmed har det sista av den verkliga Maxim Gorkij gått förlorat."

Om Bunin skriver A. Karlgren däremot utförligt och med stor värme redan i sitt första utlåtande, 1923. Experten fångas av författarens poetiska stil och återger hans verk med stor entusiasm och subtil förståelse. Men ur hans impressionistiska essä följer ingalunda slutsatsen att man här har att göra med en tung författare som motsvarar de stränga kraven för ett Nobelpris: "Allt vad han begär är att [...] stilla få sörja och berusa sig av sin sorg"; "Hans öga fångar skiftningarna i naturens färgspel"; "Hans öra lyssnar till ljuden i skogarna och på stegen"; "Han gläds åt olika aromer och luktnyanser"; "Bunin är höstens skald"; "Hans dikter äro höstblommor, bleka i färgen, svaga till doften, artskilda från den samtidiga modernistiska diktfloras färgprunkande, narkotiskt doftande orkidéer."²⁹ De sista orden i Karlgrens slutkläm kan inte heller betraktas som en entydig rekommendation; här sägs det egentligen tvärtom att Bunin *inte* direkt är någon nobelpriskandidat: "Han är ingen författare av stora mått, hans repertoar är liten och enformig, hans intressen snävt begränsade, hela hans författarskap ensidigt orienterat. Men han är en ärlig och allvarlig konstnär och på sitt speciella gebit en skarpsynt iakttagare och oförskräckt sanningssägare. Vad han på sitt område givit är också av bestående värde: de bilder av förrevolutionärt ryskt liv, han tecknat, och de inblickar i den ryska intelligensens

psykologi, hans framställning ger, kan ingen gå förbi, som vill studera den nuvarande brytningtidens Ryssland”.³⁰

I Nobelkommitténs slututlåtande för år 1923 fastställs först, i stort sett i överensstämmelse med den sakkunniges recension, att ”Ivan Bunin har [...] en produktion, som är rätt trångt begränsad både till mängd och till tankeinhåll.”³¹ Men sedan blir tonfallet fränt och omdömet uttalat negativt: ”Bunins berättelser göra en, trots sin på visst sätt mycket respektabla konst, så kall själv och så hjärtligt uttråkad, att känslointuitionen helt och hållet sviker. Efter att ha konstaterat den högt drivna disciplinen i förnämt litterär exercis glömmar man helst bort hela manövern”.³² Akademiledamöterna betonar den roll Bunin spelar för den ryska emigrationen: ”Bunin bör i detta nu vara en mycket stor man bland de olyckliga och förgrämda ryska emigranterna, ett slags Josef de Maistre, – tyvärr väl utan dennes ansevärda mått som människa och tänkare. Någon stor diktare kan han dock även för dem knappast vara; därtill är han för fattig på fantasi och gestaltningkraft [...]”³³ Uppenbarligen är Bunin 1923 – precis tio år innan han trots allt blir pristagare – fortfarande oändligt långt från segerpalmen.

I motsats därtill framstår Gorkijs författarskap ledamöterna i Nobelkommittén såsom fullt av sanning, styrka och filosofiskt djup – dock enbart de verk som har skapats tjugo år före nomineringen: ”Om också efter åtskillig tvekan kunde man för ungefär tjugo år sedan gott ha tagit ett förslag om Nobelpris på Gorki under allvarligt övervägande. Sedan dess har han emellertid icke åstadkommit något betydande diktverk mer”.³⁴ Om Gorkijs barndoms- och ungdomsminnen säger denna jury att de ”äro väl av ansevärt värde som mänskliga dokument, och de gripa en genom berättelsens kraft och åskådlighet; men de falla i någon mån utanför vad Nobelpriset avser.” (Här kan man inte låta bli att påpeka en viss inkonsekvens i kommitténs argumentering när Nobelpriset tio år senare tilldelas Bunin – bl. a. för *Arsenievs liv*, där det självbibliografiska elementet knappast spelar en mindre roll än i Gorkijs triologi.) Ur sista meningen av utlåtandet om Gorkij blir det tydligt att tveksamheten mot denna författare åtminstone delvis berodde på politiska skäl: ”Frånsett de betänkligheter som av andra grunder framförts mot Gorki, torde det då ej vara skäl att nu utmärka honom”³⁵ – dessa ”andra grunder” nämns på ett annat ställe i samma utlåtande, som handlar om Gorkijs förhållande till de andra emigranterna och den ”plats bland bolsjevikrevolutionens storheter”³⁶ han tidigare innehållit. Ovanligt nog tas också den materiella situationen i betraktande: ”Man skulle vilja veta mer om Gorkis nuvarande förmögenhetsvillkor på Capri, än den förträfflige och föga misstänksamme förslagsställaren, Romain Rolland, troligen ansett av vikt att taga reda på, innan man finner Gorkis kandidatur, rent mänskligt sett, riktigt passande”.³⁷ – Nobelpriset år 1923 gick till den store irländske diktaren William Butler Yeats.

1928 figurerar Gorkij för tredje gången bland kandidaterna, denna gång föreslagen av Verner von Heidenstam och Tor Hedberg. Karlgren börjar sitt utförliga referat om Gorkijs författarskap med följande ord: ”Då Maxim Gorkij i år – för vilken gång? – åter figurerar på kandidatlistan till Nobelpriset, sker det ju samtidigt med att han inom Ryssland firats på ett sätt, som ingen rysk författare före honom – ett slags opinionsstöd åt kandidaturen av, som jag förmodar, enastående slag i Nobelprisets historia”.³⁸ Vad Karlgren inte säger är att Gorkij – som fyllde 60 det året – hade fått stor uppmärksamhet i hela världen, ingalunda enbart i hemlandet.

I sin analys av Gorkijs författarskap går Karlgren först och främst till angrepp mot hans ungdomsverk: ”En sak är nämligen klar: Gorkijs arbeten från hans tidiga författarskede kunna inte tjäna honom som piedestal för någon vidare upphöjd litterär position [...] Vilken dålig första-majretorik äro inte hans tirader mot det bestående samhället och dess försumpade slavsjälar, hur naiv är inte hans metod att för att vederbörligen framhäva det reguljära samhällets föraktlighet som antites mot det uppställa de därifrån utstöttas, lumpproletariatets, värld; hur primitiva äro inte de anarkiska ideal, han proklamerar, då han förhärlligar dessa stolta individualister och kraftnaturer, vilkas överlägsenhet över de lumpna vardagsmänniskorna ligger i deras nobla förmåga att ’spotta på allt’, först och främst på alla sociala och sedliga bojor och band! – det hela en förkunnelse, som kan tyckas vara föga ägnad att framkalla några paroxysmer av förtjusning.”³⁹ De positiva omdömena är få, fastän de inte är helt frånvarande: ”Naturligtvis äger den unge vildbasaren en viss ibland avväpnande friskhet, fart och omedelbarhet, naturligtvis har han att berätta en del rätt intressanta saker och ting ur den värld, han kommer ifrån, naturligtvis har han hela den ryska folkliga rappheten i tungan och förmågan att säga fula ord, så att det riktigt klatschar i luften. Men i det stora hela! Hans bosiakporträtt äro som människoskildringar misslyckade.”⁴⁰ Analysen av denna skaparperiod avslutas med en helt förkrossande kritik: ”Och vidare! – hur mycket melodramatik och bulevardromanssentimentalitet i de – skäligen enkla – händelseförloppen, vilka skrikande färger, vilket billigt krimskrams i miljö- och naturskildring, hur teatraliska äro inte författarens ljuseffekter, då han söker trola in skönhet och glans i det djupaste eländets värld eller då han – till och med – i den ryska natur, som omger barfotingarna, Europas tråkigaste och mest melankoliska, finner idel tavlor av frisk, inspirerande och energiväckande skönhet! Banal eller falsk romantik med inströdda realistiska ingredienser av suspekt värde!”⁴¹

Kritiken mot Gorkij under hans senare författarskap är om möjligt ännu mer obarmhärtig: ”Om det sålunda om den gorkijska barfotingsperiodens alster gäller, att de litterärt sett på intet sätt motivera det uppseende, de – av helt andra än litterära grunder – på sin tid väckte, så kan det om arbetena från Gorkijs andra period,

agitatorsperioden, sägas, att de voro för en författare med något så när konstnärliga aspirationer direkt diskrediterande. Det är ju närmast en ynkelig bild, som Gorkij under dessa år – från 1905 fram mot världskrigsutbrottet – företer”.⁴² Karlgrens ”expertutlåtande” förvandlas mer och mer till en journalistisk essä, i vilken angreppen på marxismen ges långt större utrymme än den litterära analysen. Gorkijs författarskap under den här perioden underkänns i sin helhet: ”I hans arbeten är marxismen på segerrik frammarsch: den förvandlar till och med gamla okunniga proletärkvinnor till revolutionära lejoninnor, som deklamera marxism som den värste bolsjevikiske ’agitpropagandist’ (*Modern*), den omskapar rent av de av Gorkij hjärtligt hatade och ännu helt nyss förhånade ryska bönderna till tänkande frihetskämpar (*Sommaren*) etc. Det är arbeten, vilka som tidsskildringar och typ-teckningar äro i partipolitikens tjänst verkställda förfalskningar i stort, i jämförelse med vilka framställningen av bosiakerna som nobla frihetssjälur endast var ett oskyldigt maskerad-upptåg. Men vad värre var, de sakna allt, vad som gjorde barfotingsnovellerna något så när njutbara: i stället för friskt temperament torr rutin, i stället för schwung och fart den mest sömngivande långtrådighet, i stället för kraftigt saltat språk urvattnad revolutionär jargon. Och alla de svaga sidor, som utmärkt Gorkijs tidigare författarskap, äro här ytterligare accentuerade”.⁴³ Karlgren utnyttjar en hel arsenal av stilistiska knep för att övertyga sina läsare i Nobelkommittén: ett bildrikt språk; långa girlander med både vitsiga och giftiga jämförelser. Framför allt de bitande spydigheterna och förlöjligandena – allt uttryckt i en lidelsefull ton – lämnar ingen oberrörd.

När Karlgren vänder sig mot den mogne Gorkijs författarskap blir tonen en helt annan: ”Så när då Gorkijs människoskildring nu upp till en sanning och övertygande kraft, som den, några enstaka undantagsfall frånräknade, förr aldrig ägt. Förutsättningarna därför har han alltid haft – det vakna ögat, den hungriga nyfikenheten, den rika erfarenheten, det fenomenala minnet – han har under sitt växlingsrika liv samlat människoexemplar i tusental och haft dem förvarade i ett säkert magasin. Men hittills har han inte haft användning för människor au naturel; ett författarskap i svart och vitt har inte gett plats åt dessa brokiga gestalter, mitt uppe i tendensdeklamationen har deras naturliga tal inte passat in. Men nu släpper han fram dem – ett mänskligt galleri, så rikt, så växlande, så egenartat, att få ryska författare kunna uppvisa dess make, fullblodsmänniskor med enastående individualitet, tecknade med överlägsen konst; till var och en av dem nalkas författaren nästan kärleksfullt, betraktande var och en av dem som ett enastående fenomen, som aldrig kommer att upprepas, var och en av dem talar och går, sitter och uppstår på sitt specifika vis, var och en av dem bränner sig in i läsarens minne”.⁴⁴ Om än människoskildringen ibland präglas av en viss ensidighet, enligt recensenten, så är det

trots allt fråga om ”härliga människor”⁴⁵. Det självbiografiska momentet spelar en allt mindre roll: ”[A]lltifrån ’Mina universitet’ träder Gorkij själv och skildringen av hans egen utveckling alltmer i bakgrunden, det hela blir ett verk, mindre om honom än om det ryska nittioalssamhället och dess människor [...] och som sådant inte blott ett litterärt mästerverk utan ett ovärderligt tidsdokument från en av den ryska samhällsutvecklingens intressantaste perioder.”⁴⁶

Mindre intressant finner Karlgren Gorkijs roman *Artamonovs*, och den andra romanen, *Klim Samgins liv*, betraktar han som ”direkt misslyckad”⁴⁷. Sammanfattningsvis är dock omdömet om denna skaparperiod mycket positivt, såsom framgår ur slutklämmen: ”Den ovan givna framställningen av Gorkijs senare författarskap hade bort vara fylligare. En del av Gorkijs senare skrifter har jag inte sett, de ha varit omöjliga att uppdriva. Jag tror emellertid att man redan av vad som är disponibelt (allt detta finns disponibelt på västerländska språk) kan få en riktig bild av honom och av hans märkliga renässans, – denna renässans som på några få år tillförsäkrat honom en rangplats inom den ryska litteraturen”.⁴⁸

I diskussionerna inom Nobelkommittén visade det sig att det fanns inte mindre än tre favoriter bland de 36 föreslagna kandidaterna – men så fanns det i princip också *två* pris att dela ut det året: 1927 års pris hade reserverats, och Akademien kunde nu, 1928, välja att dela ut antingen ett eller två pris – eller inget alls. Sigrid Undset låg i täten för det ena priset med tre röster, Maksim Gorkij för det andra med två, medan Thomas Mann hade fått en röst.⁴⁹ Hela tre sidor av kommitténs slututlåtande tillägnas Gorkij, vilket visar att han nu är så nära priset som aldrig förr. Ledamöterna Karlfeldt och Österling ville ”anbefalla utdelandet av ett av årets Nobelpris åt Gorki för memoarverken”.⁵⁰ Per Hallström, som undertecknat utlåtandet, uttalar sig emot, eftersom priset ”snart skulle över hela världen uppfattas som gällande Gorkis diktning i allmänhet och bli till en rätt betänkelig reklam för denna, betänkelig även i fråga om den prisutdelande korporationens anseende som litterär smakdomare. Memoarverken kunna ej till sitt fulla värde uppskattas av en större publik.”⁵¹ När ”memoarverken” är ur spel, bortdefinierade, är det ingen konst att lämna resten – ungdomsverken, skådespelen – därhän, med stöd i Karlgrens förkrossande kritik. Ur Hallgrens formuleringar blir dock tydligt att pragmatiska hänsyn spelade en icke obetydande roll: Akademien värnade om sitt eget anseende.

Professor Henrik Schück, en annan ledamot av kommittén och en av Sveriges ledande litteraturhistoriker, är liksom Hallgren kategoriskt emot att ett av prisen ges till Gorkij, men han förstår att Hallgrens argumentering inte är den bästa – risken att Akademien skulle ge det första priset till Sigrid Undset och det andra till Gorkij (som ju stöttades av två medlemmar av Nobelkommittén) fick inte underskattas. I denna situation uppträder Schück på ett ganska egendomligt sätt: han skriver ett

tillägg, ett mycket omfattande separat yttrande på åtta (mycket långa!) sidor, där han uttalar sig mot både Sigrud Undset och Maksim Gorkij och föreslår att inget pris delas ut år 1928. Schücks argumentation är mera övertygande än Hallströms: "[...] Hans självbiografiska arbeten och hans *Natthärbärg* äro enligt min mening skrivna av en verkligt betydande författare, som trots all den smuts, i vilken han rör sig, dock äger mycket av den idealitet, som måste fordras av en Nobelpristagare. Å den andra sidan har jag icke kunnat övervinna de betänkligheter, som framställt sig. Herr Hallström har tvivelsutan rätt däri, att ett pris åt Gorki skulle missuppfattas. Jag fäster mig därvid icke vid, att Gorki är eller varit bolsjevik, ty liksom akademien bör hava ryggrad nog att motstå nationella påtryckningar från målsmännen för Europas stormakter, bör den ock hava ryggrad nog att stå emot en politisk opinion. Men jag fäster mig vid Gorkis övriga författarskap [...]"⁵² Schück tar alltså i viss mån avstånd från Hallströms pragmatiska argument, men håller med honom i fråga om att ett pris till Gorkij skulle kunna missuppfattas. Nu följer ett referat av Karlgrens utlåtande, där hans giftiga karakteristik presenteras ytterligare en gång, nu i koncentrerad form: "första-maj retorik"; "stereotypa, klingande, men gottköpsartade fraser; ynkelig bild"; "den mest sömngivande långtråkighet; urvattnad revolutionär jargon" ... Schücks slutsats blir: "Det gläder mig att finna, att min uppfattning av Gorki väsentligen sammanfaller med prof. Karlgrens. Han anser, liksom jag, att de självbiografiska arbetena äro 'litterära mästerverk', men han yttrar sig icke om, huruvida Gorki på grund av dem förtjänar ett Nobelpris, och om hans övriga arbeten uttalar han sig ytterst nedsättande. Det kan icke nekas, att en reflex från dessa faller över också de förtjänstfulla arbetena, och det synes mig ytterst betänkligt att prisbelöna några arbeten av en författare, över vilken Nobelinstitutets sakkunnige ledamot skrivit en så fullkomligt nedgörande kritik"⁵³ Ur dokumenten framgår inte om de ledamöter i Nobelkommittén som från början förordat Gorkij ändrade sin uppfattning efter Schücks utlåtande, men däremot övertygades uppenbarligen Akademien, den viktigaste instansen i sammanhanget: "Efter en mycket grundlig diskussion av hans [Gorkijs] diktareförtjänster år 1928 förkastade emellertid akademien med stor majoritet det på honom lydande prisleförslaget"⁵⁴ skriver kommittén några år senare. Priset för år 1928 tilldelades Sigrud Undset, en långt mindre kontroversiell författare än Gorkij; dessutom kunde de svenska akademiledamöterna läsa hennes historiska roman *Kristin Lavransdatter* i originalversion. 1927 års pris gick samma år, 1928, till den franske filosofen Henri Bergson – uppenbarligen som resultat av en kompromiss i Akademien (i en situation när det gällde att undvika Gorkij), eftersom Nobelkommittén i sitt utlåtande explicit hade avstyrkt Bergson.⁵⁵

4. Nobelpriset till en rysk emigrant: ”Om Alfred Nobel levde, skulle han helt säkert på det varmaste tilltalats av en dylik plan”

Men Gorkij figurerar bland de föreslagna ytterligare två gånger, tack vare Sigurd Agrell, slavistikprofessor i Lund. Agrell – som ansågs vara en utomordentligt duktig översättare, men en något säregen människa – skickade sina upprop till ”de aderton” på enorma handskrivna ark. För första gången vände sig Agrell till Nobelkommittén år 1930, då han föreslog att priset tilldelas ”någon författare, tillhörande den ryska emigrantlitteraturen. Om Alfred Nobel levde, skulle han helt säkert på det varmaste tilltalats av en dylik plan.”⁵⁶ I sin första skrivelse till Akademien betonar Agrell att det är ”ingalunda lätt” att ”träffa ett rättvist val bland denna grupp av ryska skriftställare”. Agrell betonar emigrantförfattarnas fattigdom – en omständighet som inte brukar spela någon större roll för akademiledamöterna. Just på grundval av Gorkijs materiella förhållanden anser lundaprofessorn att denna författare är mindre lämplig: ”Rent konstnärligt skattar jag vissa av G:s [Gorkijs] äldre noveller högre än skildringskonsten hos Merezjkovskij. Men M. är G. överlägsen såsom intellektuell kraft, vartill kommer, att den sistnämnde såsom vän med de maktägande i Ryssland har fullt upp av denna världens goda.” Så kommer Agrell till slut fram till följande förslag: antingen ge priset till D. Merezjkovskij – eller dela det mellan denne och I. Bunin. Agrell stod i brevväxling med bägge författarna,⁵⁷ och makarna Merezjkovskij trodde så mycket på Agrells idé att de började dela skinnet på den ännu levande björnen och föreslog Bunin att de skulle deponera var sitt brev hos en notarius publicus, i vilket de intygar att båda är beredda att avstå från en del av prissumman till förmån för den andre, ifall någon av dem skulle utnämnas till pristagare.⁵⁸ Detta hände precis en vecka innan Nobelpriset tilldelades Erik Axel Karlfeldt. Men Merezjkovskijs förhoppningar byggde på rykten och påhitt: arkivmaterialet visar att denna författare inte en enda gång under hela 1930-talet betraktades som någon seriös kandidat, vare sig av den sakkunnige eller av Nobelkommittén. För slavisten Karlgren är den ”profetiska röst” som talar ur Merezjkovskijs senaste verk absolut icke acceptabel: ”De senare åren ha inte förmått sätta en tum till hans växt; den pretentiösa profetmantel, som han på senare tid lagt sig till med, har inte förmått förläna honom några imponerande drag. Snarare tvärtom.”⁵⁹ Karlgren påpekar att det har funnits många profeter i Ryssland: Tjaadajev, Gogol, Dostojevskij, Solovjev, Rosanov... Han fortsätter: ”Det är samma profetiska röst, som nu talar ur Merezjkovskijs egen mun. Han väntar sig icke att bli förstörd – Europa har, hur mycket det än beundrat den ryska litteraturen, aldrig förstått den på denna centrala punkt. Han är också själv färdig att rygga tillbaka inför profetmissionen [...] Och dock är han tvungen.”⁶⁰ Författarens framtidspessimism finner recensenten över-

driven: ”Världens undergång är nära, förkunnar alltså Merezjkovskij. Hans blick dröjer till en början vid det nutida Europa, där allt synes honom förebåda det kommande andra världskriget; mer än de auktoriteter, han åberopar, anser han sig själv berättigad att framträda som auktoritet”.⁶¹ Med facit i hand kan man nu tycka att Merezjkovskijs föraningar om det stundande världskriget inte var fullt så tokiga som de föreföll recensenten.

Böckerna som har kommit till i emigrationen, framför allt *Tajna Zapada: Atlantida–Evropa*,⁶² finner recensenten inte intressanta enligt något kriterium, varken det kulturhistoriska eller det religiös-filosofiska. Merezjkovskijs övertygelser som delvis bygger på hans egna bittra erfarenheter klassificeras föraktfullt som verk av en scharlatan.

Efter Jensens seriösa och utförliga skiss, hållen i en torr referatstil, kan hans efterträdare lysande essä, fylld med skarpa iakttagelser (som inte alltid är rättvisa – och ibland allt annat än rättvisa), skriven i en klanderfri stil, inte annat än leda Nobelkommitténs medlemmar till tanken att prisförslaget inte behöver tas på allvar. Karlgren medger ironiskt, att Merezjkovskijs produktion väcker intryck genom författarens ”polyhistorvetande” och den ”fullkomligt otroliga beläsenhet i allsköns hithörande litteratur, ofta av speciellaste art – litteraturanvisningarna fylla ark och uppta arbeten i hundratal [...] Man kan kanhända också ibland frapperas av den fyndighet och kombinationsförmåga, varmed författaren laborerar – man kan slutligen kanske också erkänna, att framställningen ibland höjer sig till en viss flykt och får över sig en viss glans.”⁶³ I samma ögonblick börjar nu Karlgrens helt förkrossande kritik: ”Men det dominerande intrycket av Merezjkovskijs verk blir nu i alla fall ett annat: en gränslös häpnad [...] Även om som sagt enskilda kombinationer och konjekturer äro frappant fyndiga, så är likväl det hela uppbyggt med en kritiklöshet, som söker sin like.”⁶⁴ Med dessa och liknande formuleringar framställs Merezjkovskij som en grotesk figur, och hans namn avlägsnas för all framtid ur listan av pretenderer på Nobelpriset. Karlgrens slutkläm som underkänner till och med emigrantförfattarens konstnärliga kvalitéter låter fullständigt mördande: ”Det är, synes det mig, mera lärdom än konstnärlighet, mera utomordentlig kompilationsflit än inspiration, det är ett i granna ord och konstiga termer draperat, pretentiöst religionsfilosofiskt djupsinne, för vilket man något förlorar respekten, sedan man i Merezjkovskijs sista arbeten sett det drivet till ren karrikatyr [*sic!*].”⁶⁵

På ett sätt som väl hedrar en journalist skrattar Karlgren åt den komplicerade och av honom enormt underskattade författaren, övertygad om att han därmed för all framtid avslutar diskussionen om hans verk i nobelsammanhang. Så blev det också, och i kommitténs beslut år 1930 sammanfattas Karlgrens expertutlåtande: ”Merezjkovskis sista profetiska, mystiska och historiska verk underkännas

så gott som helt, och även de av hans tidigare som skulle kunna ifrågasättas till ett Nobelpris betecknas som på sin tid måttlöst överskattade och egentligen mera frukter av lärd möda än av konstnärlig inspiration. Kommitterade instämna i detta omdömes senare del [...]”⁶⁶ Det kan därför enligt akademiledamöterna inte heller vara tal om att dela priset mellan Merezjkovskij och Bunin.

5. Ivan Bunin som förste ryske nobelpristagare

Den andre kandidaten, Ivan Bunin, upphöjs däremot till skyarna av Karlgrén, som efter en noggrann genomgång av författarens noveller kommer till följande slutsatser: ”Sådana äro de en smula enformiga motiven, även tonen är något monotont. Ett ogenomträngligt, aldrig lättande vemod, endast en enstaka gång upplyst av ett blekt leende, vilar över det hela; lågmält och stillsamt, utan starka ord och gester, berättar han. Men utomordentligt sympatiskt och intagande är det; kristallklar är stilen, utmejslad i varje detalj är framställningen, aristokratiskt förfinad, kanske en smula blodfattig, är denna konst. Ett kapitel för sig äro hans naturmålningar: närmast utgången ur Turgenjews skola, når han därutinnan långt över denne mästare och därmed upp till en nivå, dit ingen rysk författare kan följa honom.”⁶⁷ Aldrig tidigare hade en svensk expert yttrat sig så panegyriskt över en rysk Nobelpriskandidat – Bunin inte bara jämförs med Turgenjev, en av de största ryska 1800-talsberättarna, utan han påstås t. o. m. vara *överlägsen* denna klassiker, åtminstone vad gäller naturbeskrivningar. Karlgréns entusiasm för Bunins självbiografi är också gränslös: ”Såsom nämndes, föreligger sedan ett par månader första delen av hans självbiografi – boken heter ’Arsenievs liv’ men skildrar Bunins eget. I det väsentliga håller sig visserligen även detta arbete inom samma ämnessfär som de föregående: det är sin uppväxttid på adelsgodset, som Bunin skildrar och det är godsherremiljön från 1870-, 80-talet som därvid först och främst tecknas – den tecknas för resten på ett fullständigt storartat sätt: en del av de porträtt, så t. ex. av fadern och bröderna, som där ges, höra helt visst till de bästa, den ryska litteraturen kan uppvisa, det centralryska godset och den natur, som omger det, målas med överlägsen skicklighet, livet på detta gods i alla dess faser ges med en fyllighet och åskådlighet, som ställa alla andra ryska herrgårdsskildringar i skuggan.”⁶⁸

Med tanke på en sådan recension, full av lovord, kommer det inte som någon överraskning att Bunin i Nobelkommitténs utlåtande från år 1930 framstår som en värdig kandidat för ett framtida Nobelpris från den ryska litteraturens sida: ”Det har emellertid sitt intresse för framtiden, att sakkunnigutlåtandet om Bunin i sin översikt av denne diktares senare alstring visar en rätt hög uppskattning av denna och framförallt att det påpekar hans delvis utkomna självbiografi, *Arsenievs liv*, som

ett ytterst märkligt arbete, vilket lovar att kunna ställas vid sidan av den ryska litteraturens mästerverk. Skulle detta bekräftas, finge Akademien anledning att på eget bevåg, om så behöves, återuppliva prisförslaget rörande Bunin. Det är sannolikt att denna bok rätt fort kommer att översättas till vanligare språk”.⁶⁹ Bunin hade det året inte föreslagits som ensam kandidat, utan bara tillsammans med Merežkovskij. Dessutom ville man – i enlighet med förslaget i Karlgrens utlåtande – först avvakta fortsättningen på *Arsenievs liv* (fastän verkets ofullbordade karaktär utgjorde ett konstnärligt stilmedel). 1930 års pris gick till amerikanen Sinclair Lewis.

Ett år senare nominerar Agrell återigen i första hand Merežkovskij och Bunin tillsammans, men den här gången diskuteras Bunins kandidatur separat. En hel rad erkända västliga slavister och framstående ryska emigranter hade bokstavligen överöst Nobelkommittén med brev som stödde förslaget. Det var många som gärna stödde Bunin, och det visade sig att hans ”idé att trycka på några knappar [...] skriva till några bekanta”⁷⁰ inte hade varit så dum.

Anton Karlgrens sista utlåtande över Bunins författarskap skulle bli den internationella kampanjens höjdpunkt. Han understryker hela tiden att Bunin är en författare för en utvald läsekrets och utlägger hans poetiska värld inför de svenska akademiledamöterna – som ju inte kunde ta del av den utsökta prosan i original. I Karlgrens ögon är Bunin inte kammarlyriker utan en skarpsynt konstnär som förutspår sitt lands öde i ett långfristigt historiskt perspektiv, en tragisk författare med en mycket stark suggestionsförmåga. Så karakteriserar Karlgren berättelsen *Till sina fäders släkt* med följande ord: ”Sex – sju sidor det hela – men sidor av betvingande suggestiv kraft, burna, trots tonens skenbart kalla lugn, av en koncentrerad ångeststämning, som obarmhärtigt tvingas på läsaren. Jag känner i den ryska litteraturen knappast starkare, mer skakande”.⁷¹ Med tanke på att recensenten ju känner väl till de största ryska berättarnas verk måste sådana lovord betraktas som det högsta betyg en författare någonsin kan få.

I Nobelkommitténs utlåtande, där presentationen av Bunin upptar nästan två sidor, figurerar Bunin som ”den siste mästaren i rysk prosakonst med den stora traditionens prägel”⁷² – en formulering som starkt påminner om den vi två år senare, 1933, återfinner i motiveringen till utnämningen. Kommittén är överens med den sakkunnige ”att här föreligger ett i hög grad tänkvärt prisförslag”. Det faktum att Karlgrens entusiasm tydligen inte delas helt och hållet av de kommitterade – som ju bara har kunnat läsa Bunins verk i översättning – förklaras ”bero på alla tolkningars otillräcklighet att återge den vid det ursprungliga uttrycket bundna kvintessensen av diktarens konst”. Utlåtandet avslutas med orden: ”Kommitterade ha med livligt intresse dröjt vid prisförslaget, och ehuru de för året funnit ett par andra böra få företräde, vilja de principiellt uttala sig för dess berättigande”.⁷³ Så gled alltså den

stora utmärkelsen också den här gången förbi: helt oväntat och mot alla etablerade regler tilldelades den postumt en person som hade avlidit under sommaren 1931, Akademiens före detta sekreterare Erik Axel Karlfeldt.⁷⁴

Det året hade det kommit till ytterligare en rysk prosaist på kandidatlistan: Ivan Sjmeljov. Nomineringen gjordes av Thomas Mann, nobelpristagare några år tidigare (1929). Mann var skakad av Sjmeljovs bok *De dödas sol*. Fastän denna framstående tyska författare hade en mycket hög uppfattning om Sjmeljov, värderade han ändå en egen landsman ännu högre: samtidigt med Sjmeljov nämner han Hermann Hesse och konstaterar, att ifall man måste träffa ett val mellan dessa två så bör Hesse föredras. (Hesse fick Nobelpriset först betydligt senare, 1946.) I början på 30-talet var Sjmeljov en i Väst fullständigt okänd författare. På denna tid hade han förresten ännu inte skapat sina mest betydande romaner (som förskaffade honom en plats bland 1900-talets främsta ryska författare); i svensk översättning fanns bara novellen *Kyparen!*, som präglas av en virtuos berättarteknik. Experten Karlgren finner det intressant hur huvudlinjerna i Sjmeljovs författarskap förändras från ”en av revolutionsrörelsens ivrigaste härolder”⁷⁵ till ”den vitryska emigrationslitteraturens värste bolsjevikfiende”.⁷⁶ Karlgren erkänner dock att romanen *De dödas sol* utmärker sig bland alla de många verk ur vilka Europa fått höra om Rysslands mörka år: ”Sjmeljov [finner] konkreta detaljer i tusental, som låter deras fruktansvärda realitet så som kanske eljest ingenstädes tränga en in på livet”.⁷⁷ Akademiledamöterna beslutar enhälligt att avvisa Sjmeljov.⁷⁸ Sjmeljovs namn figurerar ytterligare en gång på nomineringslistan till Nobelpriset, men inte heller den erkände nederländske slavisten Nicolaas van Wijks rekommendationsbrev under det följande året, 1932, ändrade de svenska akademiledamöternas uppfattning om författaren.

1932 var för övrigt också Nobelkommitténs bedömning av Bunins författarskap betydligt mer återhållsam än året innan. Översättningarna övertygade inte den stränga juryn, och begeistringen över Karlgrens expertutlåtande från 1931 hade hunnit svalna något under årets lopp. Redan då hade den sakkunnige konstaterat: ”För den stora europeiska publiken komma väl Bunins verk alltid att förbli en sluten bok. Dels är ju hans ämneskrets i det stora hela alltför speciell [...] Dels är väl hans konst alltför diskret, för aristokratiskt förfinad, hans ton och hans färger för dämpade för att kunna tilltvinga sig uppmärksamhet i konkurrensen med grövre och starkare röster, med blodfullare färger – kanske också hans dukar för små för att inte råka i skymundan bland de stora utställningsnumren”.⁷⁹ Karlgren hade rätt: 1932 gick priset till John Galsworthy, skaparen av betydande romaner i flera band. I Nobelkommitténs yttrande över Bunins *Arsenievs liv* – som nu föreligger i svensk översättning – formuleras invändningarna mot honom på följande sätt: ”[E]n riktigt klar föreställning om det stilistiska mästerskap, som av landsmännen tillerkänts

Bunin, får man fortfarande ej. I själva verket förefaller hans periodbyggnad något tung och uttryckssättet väl ordrikt”, och om novellerna slås fast ”att dialogspråket har en mera litterär än egentligen livstrogen prägel. Oförändrad förblir naturligtvis den invändningen mot Bunins diktning överlag, att den icke är rikt eller kraftigt skapande, utan blott i något förtunnat skick fortsätter den stora traditionen i rysk berättarkonst [...]” Majoriteten av kommitténs medlemmar har uppenbarligen inte någon större entusiasm för Bunin, fastän meningarna är delade: ”Tvenne medlemmar, hrr. Österling och Hammarskjöld, framhöllo emellertid sin sympati för en prisutmärkelse åt Bunin.”⁸⁰

Någon enhetlig uppfattning fanns inte heller året därpå, 1933 – det år som slutligen skulle leda till Bunins seger. Kommitténs medlemmar har olika favoriter, representanter för olika länders litteratur. Den enda som fortfarande helhjärtat stöder Bunin är nu Anders Österling, medan majoriteten – Hallström, Hammarskjöld och Schück – ger den portugisiska diktaren A. C. d’Oliveira (som förresten aldrig skulle bli nobelpristagare) ett försteg.⁸¹ Fredrik Böök förordar i ett särskilt utlåtande ett postumt pris till den tyske diktaren Paul Ernst, ”desto hellre som därmed fastslås, att tilldelandet av Nobelpriset åt E. A. Karlfeldt icke bör uppfattas som *lex in casu*.”⁸² Just bristen på en enhällig uppfattning om någon av kommitténs kandidater tycks ha banat vägen för det slutgiltiga valet av Bunin.⁸³ Österling har nu äntligen lyckats få gehör för sin uppfattning och fått den beslutande församlingen, Svenska Akademien, på sin sida.

Motiveringen finns egentligen i det expertutlåtande som Karlgren skrivit några år tidigare: ”Någon jättegestalt, jämställbar med de stora ryska berättarna med deras vitt omspännande allmänmänsklighet är han naturligtvis inte. Men han är dock den ryska klassicismens legitima arvinge, som på sitt område riktat arvet från den med nya, inte prunkande men utomordentligt gedigna skatter. Det är den fulltoniga symfonien från den stora klassiska ryska orkestern som nu i Bunins skrifter klingar ut i ett sista, kanske en smula sprött, men kristallrent, starkt betagande, djupt gripande slutackord.”⁸⁴ Att vara ”den ryska klassicismens legitima arvinge” var förutsättningen för att Bunins innerligaste önskan skulle gå i uppfyllelse.

Fredagen den 10 november 1933 informerade världspressen om Svenska Akademiens beslut: Nobelpriset hade tilldelats Ivan Bunin ”för det stränga konstnärskap, varmed han företrätt den klassiska ryska linjen i prosadiktningen”.⁸⁵ Nyheten om hur han hämtades ut ur biografen spreds direkt av reportrar och berättades i både författarens och hans vänners memoarer.⁸⁶ Med sin konstnärsintuition var Bunin medveten om att Nobelpriset var höjdpunkten inte bara i hans författarkarriär, utan också i alla utlandsryssars liv. De ryska emigranterna hade vunnit en stor moralisk triumf; under en hel månad firade den ”sin” nobelpristagare.

Valet av Bunin mottogs välvilligt av den svenska pressen, men naturligtvis inte helt utan kritik. En ironisk röst bland journalisterna konstaterade att den ryske pristagaren ”har skrivit utmärkta ting, men han är långtifrån den ende nu levande författare som gjort detta”.⁸⁷

6. Avslutning: nya förväntningar, nya besvikelser

Minst en person gladdes dock knappast åt segerfanfarerna som ekade i parisrestaurangerna såväl som i den isiga svenska luften: Merezjkovskij. Rent rationellt hade den lärde mannen redan förstått att hans chans att få Nobelpriset under de senaste åren blivit minimal, men den store idealisten ville inte acceptera denna vetskap – i synnerhet som den trogne Sigurd Agrell fortsatte att nominera honom år efter år, 1930 till 1937; bara hans plötsliga död satte slut för appellerna till ”de aderton”. Den religiöse drömmaren hade inte mod att förlora hoppet; han är till och med beredd att tro på det omöjliga: ”Quant au Prix de Nobel j’en ai très peu d’espoir. Le fait qu’on ne me l’a pas donné l’année passée en diminue infiniment la probabilité pour cette année-ci. Mais, dans l’ordre des ‘miracles’, tout est possible” – som ’under’ är allt möjligt, skriver han i juni 1933 till sin svenska brevväninna, konstnärinnan Greta Gerell.⁸⁸ Efter Bunins utnämning till pristagare måste Merezjkovskij dock ha förstått att även det allra sista hoppet var ute, att inte ens ett under längre kunde hjälpa honom... Så upprepar Nobelkommitténs utlåtanden med modfällande envishet år efter år sitt negativa beslut; så t. ex. 1933: ”Inom kommittén och akademien ha förslagen på Merezjkovski aldrig omfattats med sympati, och kommittén ställer sig även denna gång bestämt avböjande”, eller 1936: ”Kommitterade, som ständigt avböjt förslaget, finna sig nödgade att göra så även denna gång”. I sitt sista utlåtande över Merezjkovskijs produktion, som presenterades Nobelkommittén för att informera om författarens senaste verk, skriver Karlgren: ”Det är möjligt att den Merezjkovskijska kristendomen, sådan han här med oändlig djupsinnighet, med en överväldigande kvasivetenskaplig apparat, i hätsk och överlägsen polemisk ton och med ett svallande ordflöde förkunnar den, kan erbjuda något av intresse för den teologiska sakkunskapen; man kan emellertid förmoda att den i själva verket snarare tillhör en psykiatrikers domän.”⁸⁹ Kommitténs utlåtande tar fasta vid recensentens bedömning: ”Av denne författare föreligger nytt för året ett verk om Paulus, som på den sakkunnige gjort samma förvirrade intryck som de föregående mystiskt religiösa spekulationerna. Kommitterade, som alltid ställt sig kyliga till priset, intaga även nu en avböjande hållning”⁹⁰ – så ordalydelsen i beslutet för 1937 (när priset gick till fransmannen Roger Martin du Gard). Med detta bittra och avgörande nederlag slutar berättelsen om D. Merezjkovskijs mer än tjugoåriga förhoppningar om ett Nobelpris.

Detta är bokslutet över de ryska författarnas kamp om Nobelpriset under mellankrigsperioden. De svenska akademiledamöterna – redan vid seklets början chockerade av den ryska litteraturens upproriska ande – kunde inte ens föreställa sig en representant för sovjetlitteraturen som pristagare: bortsett från ett enda undantag tillhörde alla föreslagna kandidater emigrationen, och på grundval av rent ideologiska överväganden nominerades aldrig någon av den nya författargenerationen. Därför fick den ryska litteraturen vänta i nästan ett kvartssekel till innan den fick sin andra pristagare.

Historien om Bunins Nobelpris visar vilket stort inflytande Nobelkommitténs litterära experter kan ha på det slutgiltiga avgörandet i Svenska Akademien. Detta inflytande är, får man förmoda, särskilt avgörande när det är fråga om en udda litteratur såsom den ryska, eftersom akademiledamöterna bara i undantagsfall kan tillgodogöra sig de relevanta verken i originalversion. På trettioalet låg det på något sätt i tiden att en rysk författare skulle få Nobelpriset; det ansågs dessutom utan tvekan som politiskt korrekt att belöna en emigrantförfattare snarare än en sovjetförfattare. Experten Karlgren hade så småningom – efter en betydande tveksamhet i sitt utlåtande från 1923 – bestämt sig för att satsa allt på Bunin. Eftersom det är ytterst osannolikt att *två* ryska författare skulle utnämnas inom en begränsad tidsperiod var det därför nödvändigt att skriva så nedlåtande som möjligt om alla potentiella konkurrenter, vilket den f. d. journalisten Karlgren gjorde med vass penna och stor virtuositet. Det förefaller därför inte som någon överdrift att påstå att Anton Karlgrens personliga smak, hans oerhört starka lovord för Bunin har lett till att just denna författare har blivit nobelpristagare, samtidigt som hans mördande kritik mot Gorkij och Merezjkovskij har gjort det omöjligt för Akademien att någonsin utnämna någon av dessa.

Om några år får vi tillgång till arkivmaterialet angående nomineringen av Boris Pasternak; ytterligare något senare får vi reda på diskussionerna kring Michail Sjolochov och hans Nobelpris, medan de forskare som vill skriva om Aleksandr Solzjenicyn får vänta länge till, nästan tjugo år... Äntligen kommer vi att få reda på varför varken Anna Achmatova eller Vladimir Nabokov någonsin fick utmärkelsen. Bara en sak är säker redan nu: diskussionerna om huruvida den litterära juryn har fattat ett rättvist beslut kommer aldrig att sluta.⁹¹

ABSTRACT

Ingrid Maier, Tatjana Martjenko, Russian Nobel Prize Candidates in the Archives of the Swedish Academy.

This study tries to answer the question why the first Nobel prize in literature was awarded to Ivan Bunin (1933), a writer whose oeuvre now is almost totally unknown outside Russia, while some of the more internationally well-known Russian writers such as Leo Tolstoy and Maxim Gorki were overlooked. The main source for our analysis are the records kept in the archives of the Swedish Academy, i. e. the letters of nomination, the reports, often extensive, delivered to the Academy by the Nobel Committee's literary experts (at the time: Alfred Jensen and, later, Anton Karlgren), and the annual reports of the Nobel Committee, which contain a short assessment of each of the nominees. Personal letters, both published and unpublished, were made use of as a complementary source.

Our analysis of archive materials leads us to conclude that candidates such as Tolstoy and Gorki were rejected more for political reasons than for the quality of their literary output. It is shown that, at least as far as those works not directly accessible to the members of the Swedish Academy were concerned, the experts' assessments played a decisive role in the "making of a Nobel Prize winner". During the 1930's it was generally felt that finally a Russian writer should receive the award, and, since no Soviet writers had been nominated during these years, the first Russian Nobel prize winner could only be an emigré writer.

Our study shows that Bunin became a Nobel Prize winner, first and foremost, thanks to the brilliant, talented and very impressive essays written by the literary expert Anton Karlgren. After hesitating to recommend Bunin in 1923, Karlgren eventually decided to opt for him unreservedly in his later reports, at the expense of other candidates. This made it almost impossible for the Academy to give the prize to Gorki, for instance. We try to show that the 1933 Nobel prize was awarded to Bunin, "the last Russian prose master of the great tradition", mainly as a result of Karlgren's personal preference.

NOTER

- 1 För en utförligare beskrivning av procedurerna kring det litterära Nobelpriset se t. ex. *Nobelpriset i litteratur 1901–1982* (red. B. Hallert, S.G. Skoot, G. Ström), Stockholm 1983, s. 13–21.
- 2 Svenska Akademiens Nobelinstitut har under årens lopp haft ett skiftande antal medlemmar – speciellt utedda kulturpersonligheter (vanligtvis professorer), alla specialister på något språkområdes litteratur.
- 3 Det finns redan en hel rad arbeten, skrivna av T. Martjenko för en rysk läsekrets; se framför allt hennes sammanfattande artikel "Russkie pisateli i Nobelevskaja premija", i: *Slavia* 2001:4, s. 183–196 (med fler detaljerade litteraturhänvisningar). Magnus Ljunggrens uppsats "Ryska författare i kamp om Nobelpriset", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2002:1, s. 51–61 (som kom ut när detta arbete redan hade antagits för tryckning) uppre-

par mycket av innehållet i T. Martjenkos ryska artiklar för en svensk publik; Ljunggren har inte bedrivit några mer omfattande egna arkivstudier. Stor plats i hans artikel tar Ivan Sjmeljov – en författare som vi inte ägnar någon större uppmärksamhet eftersom han knappt är känd i Sverige. (En förkortad version av M. Ljunggrens uppsats publicerades i *Dagens Nyheter* den 15.3.2002 (B5) under titeln ”Hur man hjälper De aderton på traven”.)

- 4 Vid translittering av ryska namn tillämpar vi Nationalencyklopediens principer (förutom i direkta citat).
- 5 Visserligen gjorde Tolstoj det klart för Akademien att han inte var intresserad av något Nobelpris; att han hade för avsikt att tacka nej, men allra helst ville undvika att hamna i en sådan situation. När det första litteraturpriset delades ut, 1901, hade han inte nominerats av någon utomstående; akademiledamöterna själva – som ju också hade möjligheten att föreslå kandidater – utnyttjade denna rätt mycket sparsamt under de första åren, och alla andra tycks ha varit så säkra på att den världsberömda författaren ändå redan var föreslagen att *ingen* nominerade honom. Men att det första priset gick till poeten Sully Prudhomme och inte till Tolstoj uppfattades av många som en stor skandal, och 42 ledande svenska författare och andra kulturpersonligheter – bl. a. August Strindberg, Verner von Heidenstam, Tor Hedberg, Albert Engström, Selma Lagerlöf, Anders Zorn, Carl Larsson, Bruno Liljefors – publicerade en hyllningsadress i *Svenska Dagbladet*, där de uttryckte sin protest över att Svenska Akademien hade förbigått honom. I sitt svar (daterat ”19 4/2 02”), riktat till alla som undertecknat hyllningsadressen, klargjorde Tolstoj att han snarare var glad över att *inte* ha fått Nobelpriset. Under de följande åren, 1902–1905, fanns Tolstoj visserligen bland kandidaterna, men den mycket konservativa Akademien under Carl David af Wirsén kunde inte förmå sig att belöna en sådan anarkist: akademiledamöterna såg en avgrundsdjup motsättning mellan denna författares fördärvbringande filosofi (hur kunde man förneka både äktenskap, stat och kyrka??) och ordalydelsen i Alfred Nobels testamente, enligt vilket Svenska Akademien åläggs att belöna ”den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealisk riktning” (Kjell Espmark, *Det litterära Nobelpriset. Principer och värderingar bakom besluten* (=Svenska Akademiens handlingar från år 1986, Svenska Akademien 200 år, sjunde delen), Stockholm 1986, s. 10). Vad Nobel avsåg med ordet *idealisk* har diskuterats mycket under det gångna seklet (ibid., s. 12–14 och passim). Under den wirsénska perioden tolkades det i praktiken så att en pristagare bör vara lojal mot överheten, kristendomen och den rådande samhällsordningen (ibid., s. 12); Nobelpriset ansågs inte vara ett i första hand litterärt pris, utan en ’strävan mot idealerna’ vägdes också in i bedömningen (ibid., s. 17). Först mycket senare uppmärksammades ett brev ur vilket det framgår att Nobels nära vän Gustaf Mittag-Leffler skulle ha uttalat sig på följande sätt angående det mystiska ordets innebörd: ”[Nobel] var Anarchist; med *idealistisk* mente han det som indtager polemisk eller kritisk Holdning overfor Religionen, Kongedømmet, Ægteskabet, Samfundsordningen i det Hele” (ibid., s. 11). Med *denna* tolkning av ordets semantik hade Tolstoj varit en i ordets mer vedertagna betydelse ’idealisk’ nobelpristagare. Alfred Jensens mycket kritiska expertutlåtande (ca

60 stora handskrivna ark, daterade 1.4.1902 resp. 19.5.1902) och Tolstojs egen inställning till priset spelade säkert också en viss roll, men snarare för att rättfärdiga Akademiens avvisande hållning, för det finns ingenting i Nobels testamente som säger att priset inte får ges till någon som har för avsikt att tacka nej. (Att en författare tackar nej i förväg torde vara tämligen unikt; det möjliggjordes i Tolstojs fall genom de svenska kulturpersonligheternas protestaktion.)

Vi har valt att inte vidare fördjupa oss i frågan om Tolstojs Nobelpris eftersom den redan har behandlats i en rad artiklar och böcker; se t. ex. Karl Ragnar Gierow, "Tolstojs Nobelpris", i *Svenska Dagbladet* 31.12.1965 (s. 4) och Kjell Espmarks korta summering i den redan nämnda boken *Det litterära Nobelpriset*, s. 24–25, eller i den engelska utgåvan *The Nobel Prize in Literature. A Study of the Criteria behind the Choices*, Boston (Mass.) 1991, s. 16–17. Den utförligaste redogörelsen hittar man i slavistikprofessor Geir Kjetsaas arbeten, t. ex. på ryska i "Lev Tolstoj i Nobelevskaja premija" i: J. I. Bjørnflaten, G. Kjetsaa, T. Mathiassen (utg.), *A Centenary of Slavic Studies in Norway: The Olaf Broch Symposium. Papers. Oslo 12–14 Sept. 1996*, Oslo 1998, s. 142–152, på norska i monografin *Lev Tolstoj. Den russiske jords store dikter*, Oslo 1999, s. 310–313.

- 6 Alfred Jensens utlåtande över D. S. Merezkovskij 1914, s. 11.
- 7 Ibid., s. 8.
- 8 Ibid., s. 10.
- 9 Ibid.
- 10 Ibid., s. 11.
- 11 Ibid., s. 15.
- 12 Ibid., s. 14.
- 13 Ibid., s. 11.
- 14 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1914, s. 13 (I, s. 318). – När denna uppsats var färdigskriven, i november 2001, kom Akademiens tvåbandiga tryckta utgåva: *Nobelpriset i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901–1950* (utg. av Bo Svensén, Stockholm; del I: 1901–1920; del II: 1921–1950). Vi har därefter lagt till referenserna enligt den tryckta utgåvan inom parentes (efter hänvisningarna till originaldokumenten) i starkt förkortad form, där "I" och "II" står för den tryckta utgåvans band.
- 15 Alfred Jensens utlåtande över D. Merezkovskij 1915, s. 5.
- 16 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1915, s. 5 (I, s. 326). – Aktstycket (som är undertecknat av Nobelkommitténs dåvarande ordförande Harald Hjärne) är skrivet i första person.
- 17 Alfred Jensens utlåtande över M. Gorkij 1918, s. 12.
- 18 Ibid.
- 19 Ibid., s. 3.
- 20 Ibid., s. 9.
- 21 Ibid.
- 22 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1918, s. 3 (I, s. 401).
- 23 Alfred Jensens utlåtande över W. S. Reymont 1919, s. 29.

- 24 Ibid.
- 25 Ibid. – ”Det anryckande pöbelväldet” är en anspelning på skriften *Grjaduščij cham* (den anryckande pöbeln), som i den tryckta svenska översättningen (Stockholm 1908) fick heta *Borgare och plebejer*.
- 26 1906 hade A. Karlgren blivit korrespondent på *Dagens Nyheter*; 1910–1923 var han denna tidnings ansvarige utgivare.
- 27 Anton Karlgrens utlåtande över M. Gorkij 1923, s. [1]-[2].
- 28 Ibid., s. [4].
- 29 Anton Karlgrens utlåtande över I. Bunin 1923, s. [1]-[2]. (Karlgrrens utlåtande är från början inte paginerat. Det är inte skrivet på skrivmaskin, som de flesta utlåtandena, utan uppenbarligen satt på ett tryckeri; de sju mycket kompakta ’tidningssidorna’, tryckta med mycket små bokstäver, motsvarar ungefär 30 sidor i maskinskrift.)
- 30 Ibid., s. [7].
- 31 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1923, s. 5 (II, s. 42).
- 32 Ibid.
- 33 Ibid., s. 6 (II, s. 42).
- 34 Ibid., s. 7 (II, s. 43).
- 35 Ibid.
- 36 Ibid., s. 5 (II, s. 42).
- 37 Ibid. (II, s. 41–42)
- 38 Anton Karlgrens utlåtande över M. Gorkij 1928, s. 1.
- 39 Ibid., s. 2.
- 40 Ibid., s. 7.
- 41 Ibid.
- 42 Ibid., s. 8.
- 43 Ibid., s. 9.
- 44 Ibid., s. 15–16.
- 45 Ibid., s. 17.
- 46 Ibid., s. 18.
- 47 Ibid., s. 19.
- 48 Ibid., s. 20.
- 49 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1928, s. 17 (II, s. 123).
- 50 Ibid., s. 12 (II, s. 119).
- 51 Ibid.
- 52 Ibid., s. 19–20 (II, s. 125–126).
- 53 Ibid., s. 23 (II, s. 128).
- 54 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1933, s. 1 (II, s. 194).
- 55 Espmark 1986, s. 64.
- 56 S. Agrells brev till Svenska Akademiens Nobelkommitté, 30.1.1930.
- 57 Brevväxlingen med Bunin (som handlar om Agrells översättningar av Bunins noveller och deras utgivning i Sverige) är särskilt intressant; se: Dravins, K., ”Pis'ma Ivana Bunina švedskomu professoru Sigurdu Agrellu”, *Årsbok utgiven av Seminarierna för sla-*

- viska språk, jämförande språkforskning, finsk-ugriska språk och östasiatiska språk vid Lunds universitet 1965–1966*, Lund 1967, s. 3–28. Bunins brev till M. F. Chandamirov, lektor i ryska vid Lunds universitet, har publicerats av Georg Jaugelis, ”Korrespondencija ruskich pisatelej s lundskimi slavistami”, *Slavica Lundensia* Nr 1, 1973, s. 115–140.
- 58 *Ustami Buninych: dnevniki Ivana Aleksejeviča i Very Nikolaevny i drugie archivnye materialy* (pod red. Milicy Grin), band 2, Frankfurt am Main 1981, s. 252.
- 59 Anton Karlgrens utlåtande över Dmitrij Merezjkovskij 1930, s. 1.
- 60 Ibid.
- 61 Ibid., s. 2.
- 62 Karlgren översätter titeln med *Västerms hemlighet*. (En tryckt svensk översättning av denna bok finns inte.)
- 63 Ibid., s. 9.
- 64 Ibid., s. 9–10.
- 65 Ibid., s. 17.
- 66 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1930, s. 4–5 (II, s. 148).
- 67 Anton Karlgrens utlåtande över Ivan Bunin 1930, s. 3.
- 68 Ibid.
- 69 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1930, s. 5 (II, s. 149).
- 70 Kuznecova G. N., *Grasskij dnevnik. Rasskazy. Olivkovyj sad*, Moskva 1995, s. 190–191.
- 71 Anton Karlgrens utlåtande över Ivan Bunin 1931, s. 11.
- 72 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1931, s. 8 (II, s. 166).
- 73 Ibid., s. 8–9 (II, s. 167).
- 74 En möjlighet till postum belöning finns, enligt Nobels testamente, enbart om någon *redan utsedd* pristagare avlider före prisutdelningen (Espmark 1986, s. 11).
- 75 Anton Karlgrens utlåtande över Ivan Sjmeljov 1931, s. 12.
- 76 Ibid., s. 14.
- 77 Ibid., s. 15.
- 78 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1931, s. 11–12 (II, s. 168–169).
- 79 Anton Karlgrens utlåtande över I. Bunin 1931, s. 12.
- 80 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1932, s. 6–7 (II, s. 186–187).
- 81 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1933, s. 6 (II, s. 198).
- 82 Ibid., s. 17 (II, s. 206).
- 83 A. Österling, ”The literary prize”, i: *Nobel, the man and his prizes* (3rd edition), New York 1972, s. 113.
- 84 Anton Karlgrens utlåtande över Ivan Bunin 1931, s. 12.
- 85 Cit. efter *Nobelpriset i Litteratur*, s. 151.
- 86 Förutom de redan nämnda utgåvor (Bunins och G. N. Kuznecovas dagböcker) se även memoarerna av Bunins sekreterare: Sedych, A., *Dalekie, blizkie*, Moskva 1995, s. 191–248.
- 87 *Göteborgs handels- och sjöfartstidning* 1933.11.10, s. 11.
- 88 D. S. Merezjkovskijs brev till Greta Gerell, 14 juni 1933. Kungliga bibliotekets autografsamling. Merezjkovskijs (*sic!*) brev till Greta Gerell.

- 89 Anton Karlgrens utlåtande över Dmitrij Merezjkovskij *et al.* 1937, s. 1.
- 90 Utlåtande av Svenska Akademiens Nobelkommitté 1937, s. 5 (II, s. 268).
- 91 Författarna uttrycker sitt hjärtliga tack till Svenska Akademiens och Nobelbibliotekets medarbetare för att ha fått ta del av arkivmaterialet. Vi vill också rikta ett varmt tack till med. dr Tomas Jansson, som har läst korrektur och slätat ut några stilistiska ojämnheter. Sist men inte minst vill vi tacka *The Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences* (NIAS, Wassenaar), som har erbjudit en av författarna utmärkta arbetsförhållanden under ett års tid.